

บทที่ 5 วิเคราะห์เรื่อง “บุอะกุ”

ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ตัวละครที่โรกะจะในเรื่อง “บุอะกุ” โดยใช้
ต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นจากหนังสือของโกะเด็นบุงงะกุตะอิเกะอิ เคียวเง็นฉุ โจ ของ
สำนักพิมพ์อิวะนะมิ ปีค.ศ. 1967 หน้า 226-242

5.1 ตัวละคร

ในเรื่อง “บุอะกุ” มีตัวละคร 3 ตัว ได้แก่

ตัวละครเอก (ฉิเตะ)	:	บุอะกุ
ตัวละครรองลำดับที่ 1 (อะโตะ)	:	เจ้านาย
ตัวละครรองลำดับที่ 2 (อะโตะ)	:	ทะโรกะจะ

“บุอะกุ”เป็นละครเคียวเง็นที่มีความยาวกว่าละครเคียวเง็นทั่วไป ชื่อเรื่องตั้งชื่อ
ตามตัวละครเอกคือ บุอะกุ ซึ่งเป็นผู้ติดตามรับใช้เจ้านายที่ถูกเลี้ยงดูให้เติบโตมาพร้อม
กับทะโรกะจะ แต่ตัวละครที่แสดงบทบาทสำคัญในเรื่องไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือ
ทะโรกะจะผู้ที่พยายามปกป้องและสนับสนุนการกระทำของบุอะกุอีกทั้งยังช่วย
วางแผนออกอุบายช่วยเหลือบุอะกุให้พ้นผิด นอกจากนี้ตัวละครเจ้านายในเรื่องนี้ก็มี
บทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าตัวละครตัวอื่น โดยปกติแล้วในบท
ละครเคียวเง็นนั้นจะมีตัวละครเอก (ฉิเตะ) ซึ่งมีบทบาทเด่นที่สุดในเรื่องเพียงตัวเดียว
แต่ก็มีเคียวเง็นบางเรื่องที่มีตัวละครเอกถึง 2 ตัว แต่สำหรับเรื่องบุอะกุนั้นมีลักษณะที่
แตกต่างออกไปจากเคียวเง็นเรื่องอื่น กล่าวคือ ตัวละครทั้งสามคือบุอะกุ ทะโรกะจะ
และเจ้านายมีบทบาทสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เรียกได้ว่าตัวละครทั้งสามตัวในเรื่อง
นี้มีบทบาทเทียบเท่าตัวละครเอกเหมือนกันหมด ซึ่งนอกจากเรื่อง “บุอะกุ” แล้วก็ไม่พบ
เคียวเง็นเรื่องใดที่มีลักษณะเช่นนี้¹ ดังนั้นเรื่อง “บุอะกุ” จึงถูกจัดประเภทแตกต่างกัน
ออกไปตามมุมมองของนักวิชาการ กล่าวคือเคียวเง็นเรื่อง “บุอะกุ” อาจถูกจัดเข้าใน
ประเภทอะโตะอิเคียวเง็นเมื่อเจ้านายเป็นตัวละครเอก หรืออาจถูกจัดเข้าในประเภท

¹ อ้างอิงจาก 北川 忠彦、『狂言百番』、談交社、1964年、p.39.

โหมเมียวเคียวเงินเมื่อทะเลโรกะจะหรือบะกุ (ผู้ติดตามรับใช้เจ้านาย) เป็นตัวละครเอกตามแบบสำนักโงกุระ หรืออาจถูกจัดเข้าในประเภทกะโกะกุโจโมะโนะซึ่งเป็นการแบ่งย่อยในโหมเมียวเคียวเงินตามที่ปรากฏในหนังสือเคียวเงินอันโตะบูกุ ของโคะบะยะมิ เซะกิ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้น้อยที่อาจเอื้อมข้ามหัวผู้ใหญ่

5.2 เรื่องย่อ

เจ้านายโอรุบะกุที่เกียจคร้านและไม่อยู่คอยรับใช้ตน จึงต้องการลงโทษบะกุโดยการสั่งให้ทะเลโรกะจะไปฆ่า ทะโรกะจะบ่ายเบี่ยงที่จะทำตามในตอนแรก แต่ในที่สุดทะเลโรกะจะก็ยอมทำตามอย่างไม่เต็มใจนัก เนื่องจากเจ้านายขู่เชิญและคุกคามโดยเอามือกุมดาบในท่าที่พร้อมจะชักดาบออกมาฟันทะเลโรกะจะหากไม่ยอมทำตามคำสั่ง พร้อมกับอ้างเหตุผลว่าบะกุเป็นคนเกียจคร้านไม่มาคอยรับใช้ตนอยู่เนืองๆ จึงสมควรที่จะต้องรับโทษ และมอบดาบของตนให้ทะเลโรกะจะไปฆ่า บะกุ ทะโรกะจะคิดว่าบะกุนั้นมีฝีมือในการต่อสู้เหนือกว่าตน การที่จะฆ่าบะกุจึงไม่ใช่เรื่องง่าย จึงออกอุบายให้บะกุไปตกปลาเพื่อนำไปให้เจ้านายไว้ต้อนรับแขก เมื่อสบโอกาสตอนที่บะกุหันหลังให้ ทะโรกะจะก็ปล้นเงื้อมดาบจะฆ่า แต่บะกุรู้ตัว ช้ายังยึดคอทำให้ทะเลโรกะจะฆ่าตนพร้อมกับหลังน้ำตา แต่ทะเลโรกะจะก็ไม่อาจฆ่าบะกุได้เนื่องจากความสงสารเพื่อนที่เติบโตมาด้วยกัน จึงหาทางออกให้บะกุหลบหนีไปอยู่เมืองอื่นที่ไม่มีใครรู้จัก ทะโรกะจะกลับมาบอกกับเจ้านายว่าได้ฆ่าบะกุแล้ว ด้วยความสบายใจเจ้านายจึงชวนทะเลโรกะจะไปเดินเที่ยว ระหว่างทางทั้งสองก็ได้พบกับบะกุซึ่งกำลังเดินทางไปในมัสการขอขมาเจ้าแม่กวนอิมที่ช่วยให้ตนรอดชีวิตที่วัดคิโยะมิสุ 清水 [Kiyomizu] พอดี คิ้วไหวพริบของทะเลโรกะจะจึงรีบอาสาเจ้านายไปดูให้แน่ชัดว่าใช่บะกุหรือไม่ และออกอุบายให้บะกุปลอมตัวเป็นวิญญาณซึ่งถูกทะเลโรกะจะฆ่าตาย และได้กลายเป็นวิญญาณของผู้ที่ไม่เชื่อฟังเจ้านายซึ่งไปนรกหรือสวรรค์ไม่ได้จึงยังเร่ร่อนอยู่ประกอบกับทะเลโรกะจะเล่าว่า ก่อนตายบะกุรำร้องอยากพบกับเจ้านาย เมื่อตายแล้ววิญญาณก็ยังกลับมาเพื่อพบกับเจ้านาย พอดีกับสถานที่นั้นคือโทะริเบะโนะ 鳥邊野 [Toribeno] ซึ่งเป็นสุสานฝังศพ จึงเข้าเฝ้าว่าจะมีวิญญาณมาวนเวียนยังไม่ได้ไปผูกไปเกิด เมื่อบะกุปลอมตัวเป็นวิญญาณแล้วจึงออกมาพบกับเจ้านาย บะกุบอกกับเจ้านายว่าตนได้พบกับบิดาของเจ้านายที่เสียชีวิตไปแล้วและต้องอยู่ในนรกด้วยความยากลำบาก บิดาของเจ้านายต้องการสิ่งของต่างๆ ซึ่งเจ้านายก็ยินยอมให้ไม่ว่าจะเป็นดาบยาว ดาบสั้นและพัดด้วยความสงสารบิดา ไม่เพียงเท่านั้น บะกุยังกล่าวต่อไป

ว่าที่อยู่ที่บ้านของเจ้านายอยู่นั้นกว้างขวางจึงอยากให้ลูกชายมาอยู่ด้วย ตนจึงอยากพาเจ้านายไป เมื่อได้ขึ้นเช่นนั้นเจ้านายก็วิ่งหนีไปด้วยความกลัว

5.3 วิเคราะห์ตัวละคร

พฤติกรรมของบุงะกุและทะโรกะจะที่สะท้อนปรากฏการณ์กะโทะกุโจ

เรื่อง “บุงะกุ” แตกต่างจากเคียวเงินเรื่องอื่นๆ โดยบรรยายทัศนคติเชิงเครียด ปรากฏให้เห็นเด่นชัดตั้งแต่ตอนเริ่มเรื่อง เป็นฉากที่แสดงให้เห็นถึงสภาพความโกรธและแข็งกร้าวของเจ้านายซึ่งมีสาเหตุเพราะหมดความอดทนกับความเกียจคร้านไม่เอาใจใส่ งานในหน้าที่ของบุงะกุ การเปิดฉากเริ่มเรื่องในเคียวเงินนั้นจะมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ กล่าวคือ บทพูดในฉากเริ่มต้นส่วนใหญ่มีเนื้อหาทำนองเดียวกัน และมักเป็นบทพูดของตัวละครที่เป็นเจ้านาย เนื้อหาสาระจะเป็นการแนะนำตัวเองหรืออวดอ้างถึงอำนาจบารมีของตนที่หาได้มีใครทัดเทียมในแถบนั้น เนื้อหามีปรากฏดังนี้

ตัวอย่างการเริ่มเรื่องแบบทั่วไป²

このあたりに、住まいいたす者でござる。³

ข้าเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในละแวกนี้

これはこのあたりに住まい致す者でござる。⁴

นี่คือผู้ที่อาศัยอยู่ในละแวกนี้

このあたりに隠れもない、大果報でござる。⁵

ข้าไม่ต้องหลบซ่อนผู้ใดในละแวกนี้ เป็นเศรษฐีผู้มั่งคั่ง

² 平田 悦郎、『伝統芸能一能・狂言・文楽・歌舞伎』、凡人社、1994年、p. 31.

³ ตัวอย่างจากเรื่อง มะที่ซุยะนิ 松脂 [Matsuyani] ใน 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p. 99.

⁴ ตัวอย่างจากเรื่อง โบมิบะริและนะริอะงะริ ใน 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、pp. 306、280.

⁵ ตัวอย่างจากเรื่อง ซุเอะฮิโระงะริ 末広がり [Suehiro-gari] ใน 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p. 51.

遠国に隠れもない、大名です。⁶

ข้าเป็นคะอึเมียวผู้ไม่ต้องหลบซ่อนผู้ใดในประเทศนี้

การเริ่มเรื่อง “บุอะกุ”

太刀を持って登場 誰そおるかやい。次に誰も居ぬか。誰そおらぬかやい。⁷

(เจ้านายออกโรงพร้อมกับกำดาบไว้ในมือ) มีใครอยู่บ้าง ห้องข้างๆ มีใครอยู่ไหม ไม่มีใครอยู่บ้างเลยรี

เห็นได้ว่าการเปิดฉากเริ่มเรื่อง “บุอะกุ” แตกต่างจากเรื่องนะริอะงะริและโอบิอะริซึ่งมีการเปิดฉากตามขนบ โดยเจ้านายเรียกหาคนรับใช้อย่างมีอารมณ์ขุ่นเคืองเนื่องจากไม่อาจทนต่อพฤติกรรมอันเกียจคร้านและขาดความเคารพของบุอะกุได้อีก เจ้านายคิดว่าทำไมไม่มาทำงานและอยู่คอยปรนนิบัติรับใช้คนนั้นเหมือนหนึ่งการเริ่มต่อต้านและแข็งข้อต่อตน จึงต้องสั่งให้ทะโรกะจะไปฆ่า⁸ โดยเริ่มแรกเจ้านายได้กำดาบไว้ในมือแน่นด้วยความโกรธพร้อมกับเรียกทะโรกะจะออกมาพบแล้วกล่าวว่า

主 今にはじめぬ武悪がとりなし、聞きごとにおりやる。

太郎冠者 ハア。

主 きょうは汝に言い付く。成敗して来い。⁹

เจ้านาย ครั้งนี้หาใช้ครั้งแรกไม่ที่มีแต่เกมารับหน้าแทนเจ้าบุอะกุ

ทะโรกะจะ ขอรับ

เจ้านาย วันนี้ข้าขอสั่งแกลให้ไปจัดการฆ่ามันซะ

การที่เจ้านายกล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าบุอะกุไม่ยอมอยู่คอยติดตามรับใช้เจ้านายตามหน้าที่ต่างจากทะโรกะจะซึ่งคอยรับใช้ติดตามเจ้านายและออกมารับหน้าทุกครั้งที่เจ้านายเรียกใช้ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายและบุอะกุจึงเกิดช่องว่างขึ้น เจ้านาย

⁶ ตัวอย่างจากเรื่อง อิมะมะอิริ 今参[Imamairi] ใน 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p. 133.

⁷ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p. 226.

⁸ 北川 忠彦、『狂言百番』、談交社、1964年、pp. 36-37.

⁹ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、pp. 226-227.

รู้ว่าทุกครั้งที่ใช้ลูกน้องก็จะต้องเป็นตะโรกะจะทุกทีไปที่ออกมารับหน้าแทนตั้ง
จะเห็นได้จากคำพูดที่ว่า

主	次には誰も居ぬか。誰そおらぬかいやい。
太郎冠者	イヤ 呼ばせらるるそうな。ハ、呼ばせられまするか。
主	何、「呼ばせられまするか」。
太郎冠者	ハッ。
主	最前から声をはかりに呼ぶに、何をしていた。
太郎冠者	ハッ、お次におりましてござるが、お聲を承りませなんだ。
主	して 次には誰も居ぬか。
太郎冠者	誰もおりませぬ。
主	それならば言い付くことがある。 ¹⁰
เจ้านาย	ห้องข้างๆนี้ไม่มีใครอยู่เปล่า มีใครอยู่ไหม
ตะโรกะจะ	เอ๊ะ ดูเหมือนจะมีใครเรียกเราอยู่ ขอรับ มีใครเรียกกระผมอยู่หรือขอรับ
เจ้านาย	อะไรกัน ยังมีหน้ามาบอกว่า “มีใครเรียก” อยู่อีกรึ (เจ้านายกล่าวเชิงตำหนิ)
ตะโรกะจะ	จะขอรับ
เจ้านาย	ข้าส่งเสียงเรียกตั้งแต่เมื่อครู่แล้ว มัวทำอะไรอยู่
ตะโรกะจะ	ขอรับ กระผมอยู่ห้องข้างๆนี้เองขอรับแต่ไม่ได้ยินว่าท่านเรียก
เจ้านาย	แล้วห้องข้างๆนี้ไม่มีใครอยู่อีกเปล่า
ตะโรกะจะ	ไม่มีใครอยู่เลยขอรับ
เจ้านาย	ถ้าเช่นนั้นข้ามีเรื่องที่จะสั่งให้เจ้าทำ

จากคำพูดข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทั้งที่เจ้านายรู้ว่าตะโรกะจะจะต้องออกมา
รับหน้าทุกครั้งแต่ก็แสวงถามถึงบุงะกุ ในเนื้อเรื่องเจ้านายไม่ได้ถามออกไปตรงๆ แต่
ใช้คำพูดว่า “ห้องข้างๆ” เป็นการไต่ถามเพื่อดูว่าบุงะกุจะอยู่แถวนั้นด้วยหรือไม่ ซึ่งก็
เป็นไปอย่างที่เจ้านายคิดไว้ตั้งแต่ต้นคือบุงะกุไม่อยู่คอยรับใช้เจ้านาย การที่เจ้านายออก
โรงมาพร้อมกับกำดาบไว้ในมือทำให้ทราบว่เจ้านายตั้งใจให้ตะโรกะจะไปฆ่าบุงะกุ
เสียตั้งแต่ที่แรก แต่ด้วยเหตุผลใดถึงกับทำให้เจ้านายต้องสั่งฆ่าบุงะกุแทนที่จะลงโทษ

¹⁰ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p. 226.

แบบธรรมดาทั่วไปนั้น ในบทละครไม่ได้กล่าวเอาไว้ แต่ในหนังสือโทะระอะกิบนของสำนักโองุระที่เขียนขึ้นในช่วงต้นสมัยเอะโดะ มีบทพูดของเจ้านายที่กล่าวว่า

「われとしがいをするやうな奴」¹¹

“ไอ้เจ้าข้ารับใช้ที่ร้อ่านจะบุกเบิกพัฒนาแข่งกับข้า”

คำว่าฉิงอะอิ しがい (新開) [shigai] หรือ ฉิงอะฮิ しがひ [shigahi] ในภาษาโบราณ หมายถึง “การบุกเบิกพื้นที่อาณาเขต” หรือ “การบุกเบิกพัฒนาพื้นที่มาแล้วนำมาเป็นของตนเอง”¹² ซึ่งโดยนัยหมายถึงการสั่งสมพอกพูนพลังอำนาจของตนเอง กล่าวคือ ขณะที่บุงะกุอยู่รับใช้ในบ้านของเจ้านายแต่ก็ออกไปทำงานข้างนอกของตนเองด้วย พฤติกรรมการออกไปทำงานข้างนอกของบุงะกุเป็นการแอบสั่งสมอำนาจของตนเองเพื่อต่อต้านเจ้านายโดยลับๆทำให้บุงะกุแยกตัวออกห่างไม่สนใจที่จะอยู่คอยติดตามรับใช้เจ้านายตลอดเวลา ดังเช่นทะโรกะจะซึ่งถือเป็นลักษณะของเกะโกะกุโจเจ้านายซึ่งรู้ดีถึงพฤติกรรมของบุงะกุได้สั่งสมความไม่พอใจและความโกรธขึ้นทีละน้อยกระทั่งถึงขีดสุด จึงเป็นธรรมดาที่เจ้านายตัดสินใจสั่งให้ทะโรกะจะไปฆ่าบุงะกุเสีย¹³ จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความโกรธและไม่พอใจในพฤติกรรมของบุงะกุซึ่งเกิดขึ้นในจิตใจของเจ้านายนั้นแฝงด้วยความกังวลที่คนรับใช้ของตนกระทำการแข็งข้อ ไม่ยอมปฏิบัติตามหน้าที่ จึงคิดเร่งกำจัดเสียโดยเร็วเพื่อไม่ให้เกิดการใหญ่ ดังจะเห็นได้จากคำพูดของเจ้านายหลังจากที่ทราบจากทะโรกะจะซึ่งโกหกว่าได้สังหารบุงะกุเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกโล่งใจที่ได้กำจัดผู้ที่คิดจะกระทำการแข็งข้อต่อคนไปได้ ดังคำพูดที่เจ้านายกล่าวกับทะโรกะจะว่า

主 あの武悪ほどのやつなれども、きょうは手討ちにしょうか、
あすは汝に言い付け 成敗さしょうかと思えば、何やら

¹¹ 小林 貢、油谷 光雄、『狂言ハンドブック』、三省堂、1995 年、p.209.

¹² Ibid., p.209.

¹³ 小林 貢、“「太郎冠者」という呼び名、” 国立能楽堂 第 248 号 (4 月 2004 年):

20-24. และ小林 貢; 油谷 光雄、『狂言ハンドブック』、p.209.

こう、胸の内へ折れ込もうようにあったが、今 汝が
成敗したということを知れば、心がせいせいと
するいやい¹⁴

เจ้านาย คนอย่างไอ้เจ้านูอะกุนั้น ข้าเองก็คิดว่าลงมือสังหารมัน
เสียวันนี้หรือจะรอพรุ่งนี้ค่อยสั่งให้เอ็งไปสังหารมัน มัน
เป็นอะไรที่อึดอ้อยอยู่ในใจอย่างบอกไม่ถูก ตอนนี่ พอได้รู้
ว่าเอ็งสังหารมันแล้วใจข้าก็รู้สึกโปร่งโล่งขึ้นมาทีเดียว

ฝ่ายทะโรกะจะเองก็รู้สึกโล่งใจเมื่อได้ปล่อยบุนะกุเป็นอิสระและกลับมาโกหก
เจ้านายว่าได้สังหารบุนะกุแล้วซึ่งเจ้านายก็หลงเชื่อ แต่เหตุการณ์ก็หาได้ราบรื่นไม่เมื่อทั้ง
สามบังเอิญต้องมาเจอกันระหว่างทางข้างนอก จึงทำให้ทะโรกะจะต้องออกอธิบายซ้อน
อีกชั้นหนึ่งเพื่อหลอกเจ้านายและปิดบังความผิดของตนที่ไม่ได้ฆ่าบุนะกุตามคำสั่งของ
เจ้านายเนื่องจากทะโรกะจะเองไม่คาดคิดว่าจะเจอบุนะกุในตอนนั้น เช่นเดียวกับฝ่าย
เจ้านายก็ไม่คาดคิดว่าจะได้พบกับบุนะกุอีกเนื่องจากตนได้สั่งให้ทะโรกะจะไปฆ่าบุนะกุ
และทะโรกะจะก็กลับมายืนยันว่าได้ฆ่าบุนะกุแล้ว ดังคำพูดของทั้งสามคนที่ว่า

主	今の見ぬか。… 今 それへ武悪が出た。
太郎冠者	さてさても 苦々しいやつじゃ。どのあた りにいることじゃ知らぬ。
武悪	面目もおりない。 ¹⁵
เจ้านาย	ตอนนี้แะเห็นอะไรรีเปล่าวะ… เจ้านูอะกุนัน โผล่ออกมานะ
ทะโรกะจะ	ข้าควรทำอย่างไรดี อ้า ไอ้ตัวแสบ ไม่ยกกระรู้ว่าแะ จะมาอยู่แถวไหน
บุนะกุ	ช่างเสียหน้าเหลือเกิน

จากคำพูดของคนทั้งสามข้างต้นจะเห็นได้ว่า ต่างฝ่ายต่างก็กังวลในเรื่องของ
ตนเอง กล่าวคือ

¹⁴ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p.235.

¹⁵ Ibid., p.236.

เจ้านายรู้สึกประหลาดใจที่เจอบุระกุทั้งหลายที่สั่งให้ทะโรกะจะไปสังหารแล้ว ความรู้สึกโล่งใจจึงกลับกลายเป็นความรู้สึกกังวลว่าบุระกุนั้นยังมีชีวิตอยู่ ด้านทะโรกะจะเองก็กังวลว่าเจ้านายจะจับได้ว่าตนโกหก ฝ่ายบุระกุก็กลัวว่าเมื่อกลับมาเจอทั้งสองอีกคนอาจไม่โชคดีอย่างคราวที่แล้ว การที่ทั้งสามต้องมาเจอสถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างก็ไม่ได้คาดคิดเป็นการเริ่มกลวิธีที่สร้างความสนุกสนานให้กับเคียวเง็นเรื่องนี้ในช่วงหลัง ต่างจากบรรยากาศช่วงแรกซึ่งเต็มไปด้วยความตึงเครียดเป็นอย่างมาก กล่าวคือเรื่อง “บุระกุ” มีการวางโครงเรื่องโดยเริ่มเปิดฉากด้วยบรรยากาศที่ตึงเครียดและค่อยๆผ่อนคลายลงและจบลงด้วยความสนุกสนาน

การที่ทะโรกะจะออกอุบายให้บุระกุปลอมตัวเป็นวิญญาณมาปรากฏต่อหน้าเจ้านายแล้วบอกว่าได้พบกับวิญญาณบิดาของเจ้านายในนรกขุมที่เรียกว่าฉุระโด 修羅道 [Shurado] (หรืออะฉุระโด 阿修羅道 [Ashurado])¹⁶ อีกทั้งบุระกุซึ่งโกหกว่าวิญญาณบิดาของเจ้านายต้องการให้นำสิ่งของต่างๆ ไปไว้ในนรกนั้นสะท้อนลักษณะของความเป็นกะโทะกุใจด้วย ดังคำพูดของ บุระกุที่ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องโดยเริ่มต้นเล่าให้เจ้านายฟังถึงความลำบากของวิญญาณบิดาของเจ้านายดังนี้

武悪 この世で討死なされたことござれば、修羅道へ落ちさせられ、夜に三度 日に三度の戦いに、お太刀・刀を打ち折らせられてござるによって、お目にかかったならば、お太刀・刀を 取って来いと、仰せ付けられてござる¹⁷

บุระกุ เนื่องจากท่านสิ้นชีพในสงคราม ทำให้ต้องตกนรกขุมฉุระโด ที่ต้องต่อสู้ทั้งในตอนกลางคืน 3 ครั้ง และกลางวัน 3 ครั้ง ทำให้ทั้งดาบยาวและดาบสั้นที่มีอยู่หักจนหมด หากได้พบกับนายท่านก็อยากฝากบอกให้ช่วยนำทั้งดาบยาวและดาบสั้นมาให้ด้วย

¹⁶ 1 ใน 6 ขุมนรกที่เต็มไปด้วยการต่อสู้มาพันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เชื่อกันว่าเหล่านักรบที่ต่อสู้และตายในสงครามเมื่อตายไปมักจะตกลงไปในนรกขุมนี้

¹⁷ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p.240.

เจ้านายได้ยื่นมือลงเชื้อและสงสารบิดาของตนจึงมอบทั้งดาบยาวและดาบสั้น
ของคุณให้ทะโรกะจะเพื่อนำไปให้บุงอูพร้อมกับถามบุงอูต่อไปว่าบิดาของตน
ต้องการสิ่งอื่นอีกหรือไม่ บุงอูได้ยื่นเข้มนั้นก็รีบกล่าวต่อไปอีกว่า

武悪 あの方はこの方と違ひまして、殊の外暑い所ござるに
よつて、扇をも取つて来いと、仰せ付けられてござる¹⁸

บุงอู ทางโน้นอากาศแตกต่างจากทางนี้มาก เนื่องจากเป็นสถานที่
ที่ร้อนมากกว่าปกติธรรมดาจึงสั่งให้นำพัดไปให้ด้วยขอรับ

สุดท้ายเจ้านายก็ทำตามที่บุงอูบอกโดยส่งพัดของคุณไปให้และก็ถามต่อไปอีก
ว่าบิดาของตนยังต้องการอะไรอีกหรือเปล่า บุงอูจึงตอบว่า

武悪 こなたのお屋敷の狭いことを御苦勞になされ、あの方
に廣いお屋敷がござるによつて、お目にかかったなら
ばお共して来いと、仰せ付けられてござる¹⁹

บุงอู บิดาของนายท่านเป็นห่วงว่าที่พักอาศัยของนายท่านนั้นคับ
แคบ เนื่องจากที่พักอาศัยทางโน้นนั้นกว้างขวาง ถ้าหาก
พบนายท่านแล้วก็ให้พามาอยู่ด้วยขอรับ

พฤติกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความอาจเอื้อมและเหิมเกริมต่อเจ้านายทั้งที่รู้
ว่าเจ้านายรู้สึกกลัวแต่ก็พยายามรุกคืบเพื่อหลอกเจ้านายไปเรื่อยๆ เริ่มตั้งแต่การหลอกให้
เจ้านายส่งของมีค่าไปให้กับคนไม่ว่าจะเป็นดาบ พัด และสุดท้ายคือการโกหกเจ้านายว่า
บิดาของเจ้านายต้องการให้พาไปอยู่ด้วยเพื่อหลอกให้เจ้านายกลัวมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น
ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สาเหตุที่ทะโรกะจะออกอุบายให้บุงอูปลอมตัวเป็นวิญญาณ
เนื่องจากสถานที่นั้นเป็นสุสาน ทำให้ทะโรกะจะนึกแผนการที่จะทำให้ตนเอาตัวรอด
และสามารถหลอกให้เจ้านายหลงเชื่อได้ การที่แผนประสบความสำเร็จ แสดงให้เห็นถึง
ความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณและสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวทะโรกะจะและ
เจ้านาย เป็นความเชื่อซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาชินโต หลักสำคัญของศาสนาชินโต
นั้นนอกจากจะเน้นที่หลักคุณธรรมและการทำกายใจให้บริสุทธิ์แล้ว ยังมีลักษณะเด่นใน
เรื่องของความเชื่อในด้านไสยศาสตร์ ความเชื่อโชคลาง และความเชื่อเกี่ยวกับผีสาว

¹⁸ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p.240.

¹⁹ Ibid., p.240.

นางไม้ สอนให้คนเชื่อถือและเกรงกลัวในธรรมชาติ และบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษ บนพื้นฐานความคิดที่ว่า มนุษย์เกิดมาจากบรรพบุรุษ จึงเป็นธรรมดาที่มนุษย์ต้องมีความกตัญญูและปฏิบัติต่อบรรพบุรุษของตนเป็นอย่างดี และมนุษย์ต้องมีความผูกพันกับแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ของบรรพบุรุษกับลูกหลานอย่างแน่นแฟ้น ถือเป็นแนวคิดสำคัญพื้นฐานของศาสนาชินโต

ในหนังสือโทะระอะกิบน 『虎明本』 [Toraakibon] กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า แม้ทะเลาะจะรู้ถึงเจตนาของบุงะกุเป็นอย่างดี แต่ก็ยังสนับสนุนการกระทำของบุงะกุอยู่ โดยการปล่อยตัวไปแสดงถึงเจตนาการแข็งข้อต่อเจ้านายซึ่งสั่งสมมาในตัวทะเลาะจะค่อย ๆ 20

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เรื่อง “บุงะกุ” มีกลวิธีการปูพื้นเรื่องโดยกำหนดให้ตัวละครบุงะกุเป็นจุดเริ่มต้นของปมปัญหาด้วยการกระทำผิดกรรมที่เรียกว่าเกะโกะกุโจ โดยเปิดฉากเริ่มต้นด้วยอารมณ์โกรธของเจ้านาย ตามด้วยการบรรยายลักษณะการกระทำผิดกรรมที่เป็นเกะโกะกุโจของบุงะกุเพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงอารมณ์ของเรื่องก่อนที่จะนำไปสู่พฤติกรรมของทะเลาะจะซึ่งบทละครเรื่องนี้กำหนดให้ทะเลาะจะเป็นผู้คอยปกป้องช่วยเหลือบุงะกุในทุกๆ อย่างไม่ว่าจะพยายามช่วยอ้างเหตุผล และพูดจายบายเบี่ยงเจ้านายเพื่อปกป้องบุงะกุจนตัวเองถูกเจ้านายขู่ฆ่า อีกทั้งยังขัดใจคำสั่งของเจ้านายไว้ชีวิตบุงะกุ และยังช่วยออกอุบายให้บุงะกุปลอมตัวเป็นวิญญาณเพื่อให้บุงะกุรอดพ้นจากการถูกฆ่าอีกครั้ง การสนับสนุนส่งเสริมการกระทำของบุงะกุอาจเป็นการแสดงถึงความเก๋ไก๋ไม่พอใจที่สั่งสมอยู่ในตัวของทะเลาะจะต่อการกระทำของเจ้านายที่มองพวกตนเหมือนเป็นสัตว์เลี้ยงของที่จะฆ่าหรือทำลายเมื่อใดก็ได้ เห็นได้จากพฤติกรรมที่เจ้านายต้องการลงโทษบุงะกุด้วยการฆ่า อีกทั้งขู่ที่จะฆ่าทะเลาะจะหากไม่ยอมทำตามคำสั่ง ประกอบกับความรักความสงสารเพื่อน จึงเป็นมูลเหตุทำให้ทะเลาะจะตัดสินใจขัดคำสั่งของเจ้านายในท้ายที่สุดบทบาทของทะเลาะจะถือเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งในเรื่อง แม้ทะเลาะจะจะได้ไม่ได้กระทำผิดกรรมเกะโกะกุโจโดยตรง แต่การคอยปกป้องและแอบช่วยเหลือบุงะกุซึ่งเป็นการขัดต่อคำสั่งของเจ้านายนั้นก็ถือเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์เกะโกะกุโจ

²⁰ 小林 貴; 油谷 光雄、 『狂言ハンドブック』、三省堂、1995 年、p.46.

5.4 พฤติกรรมของทะโรกะจะที่สะท้อนธรรมชาติสากลของมนุษย์

5.4.1 ทะโรกะจะกับความเก๋บกด

โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความเก๋บกดและจะแสดงออกซึ่งความเก๋บกดนั้นผ่านทางพฤติกรรม กรณีของทะโรกะจะในเรื่อง“บุอะกุ” ความเก๋บกดที่อยู่ในใจปรากฏให้เห็นจากพฤติกรรมของทะโรกะจะที่พยายามปกป้องและช่วยเหลือบุอะกุแม้ต้องขัดคำสั่งของเจ้านายก็ตามดังที่กล่าวไปข้างต้นว่า การที่ทะโรกะจะสนับสนุนการกระทำของบุอะกุโดยการปล่อยตัวไปทิ้งที่รู้ถึงเจตนาของบุอะกุเป็นอย่างดีนั้นแสดงให้เห็นถึงเจตนาแข็งข้อต่อเจ้านายซึ่งสั่งสมในตัวทะโรกะจะ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเจตนาแข็งข้อที่สั่งสมในตัวทะโรกะจะนั้นเกิดจากความไม่พอใจในการกระทำของเจ้านายและกลายเป็นความเก๋บกดในใจที่ไม่สามารถแสดงออกโดยตรงได้ เห็นได้จากในตอนแรกเมื่อรู้ว่าเจ้านายโกรธและต้องการฆ่าบุอะกุ ทะโรกะจะพยายามพูดจายบายเบี่ยงและอ้างเหตุผลเพื่อช่วยบุอะกุดังคำพูดที่ว่า

畏ってはござれども、いったんのお腹立ちはごもつともには存じまするが、あの武悪は、幼少より召し使われました者のことござれば、またまた意見をも加えましようほどに、まずこのたびは、御免なされて下さりようならば、私におきまして、ありがとう存じまする。²¹

ขอรับ แต่กระผมทราบดีว่าท่านกำลังโกรธ แต่เจ้าบุอะกุนั้น ถูกเลี้ยงดูมากับกระผมมาตั้งแต่เด็ก จึงขออนุญาตท่านให้กระผมไปดักเตือน และหากท่านยกโทษให้มันในครั้งนี้ กระผมจักขอบพระคุณยิ่ง

แม้จะกล่าวเช่นนั้น เจ้านายก็หาได้ฟังทะโรกะจะไม่ เนื่องจากเจ้านายเชื่อมั่นว่า แม้จะยอมยกโทษให้บุอะกุในครั้งนี้แต่อีกไม่นานบุอะกุก็จะยังคงประพฤตินกเถียงจรั้นเช่นเดิม ทะโรกะจะจึงกล่าวต่อไปว่า

²¹ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p.227.

お言葉を返しまするは ちかごろ慮外にはござれども、武悪が
ことにおきましては、幾重にもわびを申し上げます。²²

กระผมทราบดีว่าเป็นการยากที่นายท่านจะคืนคำพูด แต่สำหรับเรื่อง
เจ้าบวจะกุนั้นกระผมต้องขอให้นายท่านยกโทษให้เขาในครั้งนี้อย่างเด็ด

ความพยายามดังกล่าวของทะเลโรกะจะหาได้เป็นผลสำเร็จไม่ เจ้านายยังคงยืน
กรานที่จะกำจัดบวจะกุน มิหนำซ้ำยังใช้ดาบชูที่จะฆ่าทะเลโรกะจะหากทะเลโรกะจะปฏิเสธไม่
ยอมทำตามคำสั่ง ดังคำพูดของเจ้านายที่ว่า

主 ハハア、すれば 汝は、武悪に頼まれたよな。
太郎冠者 さようではござらぬ。
主 ようおりやる。
太郎冠者 ハ。
主 この上は 武悪を成敗しようともさしよらず、
またすまいともさしよすが、ていとおしやる
まいか。太刀に手をかける²³

เจ้านาย อ่า อ่า จั๊น แก คงถูกเจ้าบวจะกุนขอร้องมาสินะ
ทะเลโรกะจะ หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ขอรับ
เจ้านาย จั๊นก็คิดละ
ทะเลโรกะจะ ขอรับ
เจ้านาย อย่างไรเสีย เจ้าก็ต้องไปฆ่าเจ้าบวจะกุนอย่าง
หลีกเลียงไม่ได้ หรือแจะจะไม่ทำ (เอามือจับด้าม
ดาบ)

ความเก็บบกที่ถูกเจ้านายข่มขู่และบีบบังคับ เป็นความเก็บบกที่สะท้อนภาพ
สังคมในยุคสมัยก่อนที่ชนชั้นต่ำมักจะถูกกดขี่ข่มเหงจากชนชั้นสูง เนื่องจากชนชั้นต่ำ
ถือเป็นทาสบริวารที่เจ้านายชบเลี้ยงมา เป็นเสมือนหนึ่งทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวซึ่งเจ้านายมี
อำนาจสิทธิ์ขาดอย่างเต็มที่ในการที่จะกระทำการอย่างไรก็ได้กับลูกน้องของตนไม่ว่า
จะทำโทษทูปตืออย่างเช่นในเรื่องนะริอะงะริและโบนิบะริ ขายต่อหรือแม้กระทั่งสั่งฆ่า
และลูกน้องเองก็ต้องยอมตามในฐานะบริวารผู้ซื่อสัตย์ อันโนะ มะชะกิ 安野 眞幸
[Anno Masaki] กล่าวว่า โดยปกติความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องหรือชนชั้น

²² 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p.227.

²³ Ibid., p.227.

ดังนั้นจะเป็นเสมือนการค้าขายแลกเปลี่ยนกันระหว่าง “โน-โอะกุ 能・職 [nō-shoku]” ซึ่งหมายถึง “อาชีพที่ขายความสามารถ” เพื่อแลกเปลี่ยนกับ “ฟูชิ 扶持 [fuchi]” คือ “การได้รับการดูแลช่วยเหลือ” กล่าวคือ ลูกน้องจะขายความสามารถของตนเพื่อแลกเปลี่ยนกับการได้รับการดูแลช่วยเหลือจากเจ้านาย แต่ในเคียวเง็นนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องจะเป็นลักษณะของการตอบแทนบุญคุณ บัริวารซึ่งเป็นชนชั้นต่ำจำเป็นต้องอุทิศกายเพื่อตอบแทนให้กับเจ้านายด้วยความภักดี²⁴ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงอำนาจสิทธิขาดของเจ้านายคือเรื่องนะวะนะอิ ซึ่งเป็นเรื่องของเจ้านายที่แพ้พินเป็นหนีเป็นสินจนต้องเอาลูกน้องของตน (ทะโรกะจะ) ไปใช้หนี้แทน ปราภฏการณ์ดังกล่าวสามารถพบเห็นได้ในยุคสมัยสงครามกลางเมืองซึ่งมีการปกครองในรูปแบบศักดินาสวามิภักดิ์

George Wilhelm Friedrich Hegel (ヘーゲル) กล่าวไว้ในหนังสือเซะอิฉิน เก็น โฉะกุ 『精神現象学』 [Seishin genshō gaku] เกี่ยวกับฉุ โทะ ยัก โกะ 主と奴 [Shu to Yakko] (นายกับข้ารับใช้) ว่า “นายมีหน้าที่ปกครองข้ารับใช้ และข้ารับใช้เป็นผู้ที่ถูกปกครอง หากนายอยู่ข้างก็อยู่ หากนายตายข้างก็อยู่ไม่ได้ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าความตายคือการอยู่เพื่อสวามิภักดิ์และขึ้นตรงต่อเจ้านาย กล่าวคือ เจ้านายคือผู้ที่อยู่สูงสุด”²⁵

Alessandro Valignano (ヴァリニアーノ) กล่าวว่า ในระบบที่เจ้านายเป็นผู้ที่มีสิทธิขาดและเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสูงสุดในการปกครอง เจ้านายสามารถฆ่าลูกน้องได้ บังคับบัญชาของตนได้โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาไตร่ตรองไม่ว่าจะเป็นข้ารับใช้หรือแม้กระทั่งลูกของตงก็ตาม อีกทั้งยังสามารถยึดหรือริบทรัพย์สินของข้ารับใช้ของตนได้เมื่อต้องการ²⁶

ในเรื่อง “บุอะกุ” การที่เจ้านายสั่งฆ่าบุอะกุ และเงือดานเพื่อฆ่าทะโรกะจะที่พยายามปกป้องบุอะกุ และบ้ายเบียงไม่ทำตามคำสั่งของเจ้านาย สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดดังกล่าวข้างต้นได้อย่างชัดเจน เจ้านายมองข้ารับใช้ไม่ต่างจากสิ่งของที่ฆ่าหรือกระทำการใดๆก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับข้ารับใช้ที่แข็งขันต่อตน ประกอบกับทั้ง

²⁴ 安野 眞幸、『下人論：中世の異人と境界』、日本エディタースクール、1987年、p.161.

²⁵ อ้างใน 安野 眞幸、1987年：p.186.

²⁶ อ้างใน 安野 眞幸、1987年：pp.186-187.

สองต่างอยู่ในสถานภาพซึ่งเป็นข้ารับใช้ เป็นสถานภาพที่ต้องเชื่อฟังและขึ้นตรงต่อเจ้านาย ความกดดันในจิตใจดังกล่าวจึงนำไปสู่พฤติกรรมแข็งขันต่อเจ้านายทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

5.4.2 ชินโตกับแนวคิดความเป็นเพื่อนพ้อง

เมื่อลองวิเคราะห์พฤติกรรมของทะเลโรคจะผ่านแนวคิดและความเชื่อของศาสนาชินโตซึ่งเข้ามามีอิทธิพลต่อนักเขียนตั้งแต่ยุคสมัยอะมะกุระ ศาสนาชินโตมองว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาล้วนเป็นคนดี แต่ด้วยอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นจากภายนอก ทำให้มนุษย์กระทำการพฤติกรรมต่างๆ กันออกไป หากได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในไม่²⁷ แรงกระตุ้นภายนอกคืออำนาจของเจ้านายทำให้ทะเลโรคจะต้องตัดสินใจเลือกทำในสิ่งที่ขัดกับความรู้สึกของตน ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับแนวคิดนี้ว่า โดยแท้จริงแล้วทะเลโรคจะไม่ต้องการที่จะฆ่าบุนะกุเนื่องจากทั้งสองเติบโตมาด้วยกันมีความผูกพันและเข้าใจกันในฐานะที่เป็นคนซึ่งอยู่ในชนชั้นเดียวกันแม้จะรู้ดีถึงพฤติกรรมการแข็งขันต่อเจ้านายของบุนะกุ แต่ก็จำเป็นต้องทำตามคำสั่งของเจ้านายในทีแรกเนื่องจากความกลัวเพราะเจ้านายขู่จะฆ่าหากไม่ยอมทำตามคำสั่ง แต่ผลสุดท้ายด้วยความสงสารเพื่อนก็ต้องแอบปล่อยตัวบุนะกุไป นอกจากนี้ศาสนาชินโตยังให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเพื่อนพ้องซึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมของทะเลโรคจะที่ปล่อยตัวบุนะกุไปเพราะความเมตตาสงสาร แนวคิดดังกล่าวต้องการสื่อให้เห็นว่ามนุษย์ไม่สามารถมีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่ตามลำพังในสังคมได้โดยปราศจากความสัมพันธ์กับผู้อื่นไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น และไม่กระทำในสิ่งที่ผิดไปจากครรลองที่คนส่วนใหญ่นิยมปฏิบัติกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเป็นปฏิปักษ์ทรยศต่อเพื่อน ซึ่งตามแนวคิดของชินโตถือเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง อีกทั้งต้องรู้จักเสียสละตนเองเพื่อผู้อื่น²⁸

ผู้วิจัยเห็นว่า พฤติกรรมที่ทะเลโรคจะพยายามปกป้องบุนะกุและขัดคำสั่งเจ้านาย เพราะเห็นว่าการกระทำของเจ้านายที่สั่งให้ฆ่าบุนะกุ นั้นเกินกว่าเหตุ ประกอบกับความสงสารและความผูกพันที่เกิดจากการที่ทั้งสองเติบโตและรู้จักมักคุ้นกันมานานตั้งแต่เด็ก

²⁷ เพ็ญศรี กาญจ โนมัย. สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 5, 12.

²⁸ สรุปลงความจาก เพ็ญศรี กาญจ โนมัย. สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น, หน้า 1-12.

จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ทะโรกะจะยอมปล่อยตัวบุงกุไปอีกทั้งยังช่วยบุงกุออกอุบายวางแผนเพื่อหลอกเจ้านาย พฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความพยายามอย่างยิ่งของทะโรกะจะที่จะช่วยเหลือเพื่อนมีน้ำใจและเสียสละแม้ตนเองจะรู้ดีว่าการฝ่าฝืนคำสั่งของเจ้านายจะทำให้ตนถูกทำโทษหากเจ้านายรู้หรือจับได้ การกระทำของทะโรกะจะแสดงถึงความมีเมตตาและเป็นคนใจสังสารซึ่งเป็นลักษณะนิสัยที่ดีอีกด้านหนึ่งของทะโรกะจะที่สะท้อนแนวคิดของศาสนาชินโตให้เห็นอย่างเด่นชัด อนึ่ง ปัจจัยที่ทำให้ทะโรกะจะเกิดความใจอ่อนและสงสารจนต้องปล่อยตัวบุงกุไป นอกจากความรักความผูกพันแล้ว ฝ่ายบุงกุเองก็ใช้กลวิธีการเอาตัวรอดเพราะรู้ว่าทะโรกะจะเป็นคนใจสังสาร โดยขณะที่ทะโรกะจะกำลังเงื้อมมือที่จะฟันตน บุงกุก็แสวงยื่นคอออกไปรับเพื่อต้องการบอกให้รู้ว่าตนเองพร้อมที่จะตายด้วยน้ำมือเพื่อน ทำให้ทะโรกะจะพุดไปร้องไห้ไปด้วยว่า

泣く。太郎冠者はうしろで太刀をふりあげるが、この様子を見て泣き、太刀を下におろす

太郎冠者 ヤイヤイ 武悪。今 汝を一打ちと思つたれども、そちが覚悟をきわめ 首さしのべたていを見れば、日ごろの未練が起こつて、太刀の打ち付きよう所がない。もはや 命を助くるぞ²⁹

(ร้องไห้ ทะโรกะจะยื่นเงื้อมมืออยู่ข้างหลัง แต่พอเห็นสภาพของบุงกุก็ถึงกับร้องไห้ พร้อมกับลดดาบลง)

ทะโรกะจะ นี่ นี่ เจ้าบุงกุ วันนี้ข้าตั้งใจที่จะมาฆ่าแกแต่พอเห็นสภาพแก่เตรียมพร้อมยื่นคอออกมารับคมดาบของข้าอย่างเต็มที่แล้ว ข้ารู้สึกว่ายังไงข้าก็ตัดใจฆ่าแกไม่ได้ ไม่มีที่จะลงดาบสังหารแกหรอก ข้าจะไว้ชีวิตเจ้า

ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ทะโรกะจะจึงตัดสินใจปล่อยตัวบุงกุไป ดังคำพูดที่ว่า

さればそのことじゃ。頼うだお方へは、「武悪をまんまと成敗致しました」と申し上げておこうほどに、わごりよは見えぬ国へ行くれずはなるまい。³⁰

²⁹ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p.232.

³⁰ Ibid., p.233.

ถ้าเช่นนั้นเอาอย่างนี้ก็แล้วกัน เดี่ยวข้าจะไปบอกกับเจ้านายว่า “ได้ไปจัดการเจ้า บุษะกุเรียบร้อยแล้วขอรับท่าน” ส่วนเอ็งก็จงรีบหนีไปยังเมืองที่ไม่มีใครรู้จักซะ

ผู้วิจัยเห็นว่าทะเลาะจะไม่ได้ตั้งใจหรือต้องการที่จะขัดคำสั่งของเจ้านายเพื่อช่วยเหลือเพื่อนที่เกียจคร้านอย่างบุษะกุ ตรงข้ามกลับรู้สึกไม่สบายใจ เป็นความขัดแย้ง (conflict) ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของทะเลาะจะต้องเลือกระหว่างหน้าที่กับมิตรภาพ ความเป็นเพื่อน ดังคำพูดของทะเลาะจะที่ว่า

さてもさても、苦々しいことござる。まっこうござろうと存じ、日ごろ意見をも加えてござれども、彼の者が承引致さぬによつて、今 この仕儀になつてござる。…³¹

ข้าควรทำอย่างไรดี ข้าควรทำอย่างไรดี ข้ากลัวใจเหลือเกิน นึกแล้วเชื่อว่าเรื่องต้องมาลงเอยแบบนี้ ปกติก็เตือนให้ระวังอยู่แล้วเขียวแต่มั่นกล้าได้ฟังไม่ มาตอนนี้ก็เลยเกิดเรื่องเช่นนี้ขึ้นมาจนได้ …

ปริญา เกื้อหนุน อธิบายความขัดแย้งว่าหมายถึง ความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน หรือความไม่ลงรอยของพฤติกรรม การกระทำ ความคิด หรือความปรารถนา ความตั้งใจของตัวละครในเรื่อง ³² ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หากมองในแง่ของสังคมญี่ปุ่นจะเทียบได้กับ กิริ 義理 [giri] หมายถึง “หน้าที่” กับนินโจ 人情 [ninjō] ซึ่งหมายถึง “ความรักเพื่อนมนุษย์” ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับทะเลาะจะนั่นจึงถือเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจิตใจระหว่างการช่วยเหลือเพื่อนให้รอดพ้นจากการถูกฆ่า ซึ่งถือเป็นมโนธรรมส่วนดี กับหน้าที่ที่ต้องคอยรับใช้และฟังคำสั่งของเจ้านาย ไม่เช่นนั้นตนต้องถูกลงโทษด้วย ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น การที่ทะเลาะจะยอมปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้านายในทีแรกเป็นเพราะเกรงกลัวอำนาจมากกว่าที่จะปฏิบัติตามเพราะความเคารพอย่างเต็มใจ อีกทั้งทะเลาะจะเห็นว่าการไปฆ่าคนนั้นไม่ใช่สิ่งที่จะกระทำได้ง่ายและเป็นสิ่งที่ผิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆ่าเพื่อน พฤติกรรมของทะเลาะจะเลือกช่วยเหลือบุษะกุจึงเป็นเพราะความรักและสงสารเพื่อนที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงแนวคิดตามหลักศาสนาชินโต

³¹ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p.228.

³² อ้างถึงใน ธีญา สังขพันธ์านนท์. วรรณกรรมวิจารณ์ (ปฐมธานี: สำนักพิมพ์นาค, 2539), หน้า 165.

5.4.3 ทะโรกะจะกับพฤติกรรมการโกหก

หลังจากที่ทะโรกะจะตัดสินใจขังจับคนคำสั่งเจ้านายโดยการปล่อยตัวบุงะกุไปด้วยความกลัวว่าจะถูกเจ้านายทำโทษจึงได้โกหกเจ้านายไปว่าตนได้สังหารบุงะกุเรียบร้อยแล้วดังคำพูดที่ว่า

主	エイ、戻ったか。
太郎冠者	ただいま戻りました。
主	して、武悪は何とした。
太郎冠者	まんまんと討ちましてござる。 ³³
เจ้านาย	เฮ้ กลับมาแล้วหรือ
ทะโรกะจะ	กลับมาแล้วขอรับ
เจ้านาย	แล้ว เจ้านุงะกุเป็นอย่างไบบ้าง
ทะโรกะจะ	กระผมได้จัดการสังหารเรียบร้อยแล้วขอรับ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พฤติกรรมการโกหกของทะโรกะจะไม่ว่าจะเป็นการโกหกเจ้านายว่าได้สังหารบุงะกุไปแล้ว หรือการออกอุบายโกหกเจ้านายเรื่องวิญญาณของบุงะกุจนเจ้านายหลงเชื่อซึ่งเป็นการโกหกเพื่อเอาตัวรอดจากการถูกทำโทษนั้น สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะสังคมในช่วงปลายยุคสมัยมุโรมะชิ ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดสงครามกลางเมืองขึ้น ว่าเป็นยุคที่มีการโกหกกันมากจนได้ชื่อว่าเป็น “ยุคสมัยแห่งการโกหก” มีคำกล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“かつて、日本に嘘の時代があった。嘘が熱く燃えた日々があった。戦国の世である。”³⁴

ครั้งหนึ่ง ได้เคยมียุคสมัยที่ได้ชื่อว่าเป็นยุคสมัยแห่งการโกหกในญี่ปุ่น เป็นยุคสมัยที่มีการโกหกเกิดขึ้นไม่เว้นแต่ละวัน นั่นก็คือยุคแห่งสงครามกลางเมือง

³³ 小山 弘志、『狂言集上』、岩波書店、1967年、p. 234.

³⁴ 嘘つきの系譜: [Online]. Retrieved November 23, 2005, from <http://www.asahi-net.or.jp/~BH3H-SMJY/zuiso/usokeifu.htm>

ตัวอย่างที่เด่นที่สุดคือกรณีของมะทซุนะมิ ทะคะฉิ กิวโร 松波正九郎 [Matsunami Tadashi Kyūro] ซึ่งต่อมาในภายหลังเปลี่ยนชื่อมาเป็นชะอิโด โดซัน 斎藤道三 [Saitō Dōsan] โดซันเกิดในเมืองหลวงและเป็นผู้ที่ชำนาญในเรื่องการโกหกเป็นอย่างมาก โดซันเปลี่ยนประวัติและชื่อเสียงเรียงนามของตนไปเรื่อยๆตามสถานการณ์และผู้คนที่รู้จัก อย่างเช่นใช้นามสกุลมะทซุนะมิซึ่งเป็นนามสกุลของตระกูลมะทซุนะมิ ซึ่งเป็นตระกูลฯ หนึ่งในสมัยรัฐบาลมุโรมะชิ นอกจากนั้นก็ยังโกหกว่าเป็นพ่อค้าน้ำมันในเมืองหลวง แม้ในปัจจุบันนักวิชาการเองก็ยังยืนยันไม่ได้ว่าเรื่องใดเป็นเรื่องจริง แต่สันนิษฐานกันว่าทั้งหมดน่าจะเป็นเรื่องโกหก ยิ่งไปกว่านั้น โดซังยังเคยโกหกว่าตนเป็นนักบวชนิกายนิชิเร็น 日蓮 [Nichiren] ชื่อจุมะรุ ทซุเนะทซุงุ 数珠丸恒次 [Juzumaru Tsunetsugu] และซันโจ โคะกะจิ มุเนะชิกะ 三条小鍛冶宗近 [Sanjō Kokaji Munechika] ซึ่งหมายถึงผู้ครอบครองดาบชั้นดีถึงสองด้าม และด้วยอาศัยเล่ห์เหลี่ยมการโกหก ทำให้ชนชั้นต่ำอย่างโดซังได้เป็นถึงผู้ปกครองเมืองมินะ 美濃 [Mino] ในที่สุด³⁵

โดยปกติการพูดโกหกมีพื้นฐานอยู่ 2 อย่างคือ³⁶

1. พูดโกหก เพื่อให้เกิดผลประการหนึ่งประการใดขึ้นมา
2. พูดโกหกเพื่อซ่อนเร้นความผิด

โรแบต กอสเต กล่าวว่าการพูดโกหกแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ³⁷

1. การพูดโกหกที่เป็นการพูดเล่น
2. การพูดโกหกเพื่อประโยชน์ส่วนตัว
3. การพูดโกหกเพื่อทำลายผู้อื่น

กรณีของทะโรกะจะเน้นการพูดโกหกโดยการบอกเจ้านายว่าได้สังหารบูกะกุ และการช่วยเหลือบูกะกุด้วยการบอกให้บูกะกุปลอมตัวเป็นวิญญาณเพื่อหลอกเจ้านาย

³⁵ สรุปความจาก 嘘つきの系譜: [Online]. Retrieved November 23, 2005, from <http://www.asahi-net.or.jp/~BH3H-SMJY/zuiso/usokeifu.htm>

³⁶ ความผิดปกติของพฤติกรรม : การโกหก, [Online]. Retrieved November 23, 2005, from http://www.elibonline.com/doctors/mental_behavior1.html

³⁷ อย่าใส่ความนิทานและโกหก : [Online]. Retrieved November 23, 2005, from <http://www.issara.com/lesson/lesson18.html>

และตนั้นก็กลับมาโกหกหลอกเจ้านายว่าที่เห็นนั้นเป็นวิญญาณของบုอะกู เป็นการพูดโกหกเพื่อซ่อนเร้นความผิดและทำให้ตนรอดพ้นจากการถูกลงโทษ ซึ่งถือเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวในอีกมุมหนึ่ง แต่อีกมุมหนึ่งก็เพื่อช่วยเหลือบုอะกูด้วย กล่าวคือเป็นการโกหกเพื่อหวังผลประโยชน์ 2 ทางคือเพื่อประโยชน์ของตนเองคือเพื่อเอาตัวรอดและตามมาด้วยประโยชน์ของผู้อื่นคือเพื่อช่วยเหลือเพื่อน

แต่ทั้งนี้หากพิจารณาตามแนวคิดของโรแบต์ กอสเตจจะพบว่า กอสเตจไม่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการโกหกเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นหรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งผู้วิจัยมองว่าอาจเป็นเพราะกอสเตจเชื่อว่าการโกหกเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นนั้นหากมองให้ดีจะพบว่าแท้จริงแล้วทำไปเพื่อประโยชน์ของตัวเอง ในกรณีของทะเลาะจะ เมื่อเจอกับบုอะกูระหว่างทางโดยบังเอิญก็รู้สึกตกใจ ความตกใจนั้น ผู้วิจัยเชื่อว่า มนุษย์เมื่อคนเราเจอปัญหาที่มักจะหวงเรื่องของตนเองก่อนแล้วจึงค่อยคิดถึงเรื่องของคนอื่นตามมาเช่นเดียวกับทะเลาะจะ ซึ่งความรู้สึกแรกที่พบบုอะกูระหว่างทางนั้นทำให้รู้สึกกลัวว่าสิ่งที่ตนอุตส่าห์โกหกเจ้านายเอาไว้จะถูกเปิดเผย ถือเป็นการกลับที่เดิมพันด้วยชีวิตของตน กล่าวคือ หากเจ้านายรู้ความจริงว่าตนไม่ได้ฆ่าบုอะกู ตนก็จะกลายเป็นฝ่ายถูกเจ้านายลงโทษด้วยการฆ่าเช่นเดียวกัน จึงพยายามหาทางรอดให้กับตัวเองอีกครั้งด้วยการออกอุบายเพื่อโกหกหลอกเจ้านายอีกครั้ง เมื่ออุบายสำเร็จไม่เพียงแต่ตนจะรอดพ้นจากการถูกทำโทษเท่านั้น ยังเป็นการช่วยเหลือบုอะกูผู้เป็นเพื่อนให้รอดพ้นจากเงื้อมมือของเจ้านายได้อีกด้วย

การโกหกเพื่อเอาตัวรอดนั้นเป็นการสะท้อนธรรมชาติของมนุษย์บนพื้นฐานของกลไกในการป้องกันตัว (Defense Mechanism) ผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมการเล่าเรื่องโกหกของทะเลาะจะสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมการโกหกของผู้คน โดยเฉพาะชนชั้นต่ำในช่วงปลายยุคสมัยมุโรมะชิซึ่งเป็นยุคแห่งสงครามกลางเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นยุคสมัยแห่งการโกหก จะเห็นได้ชัดว่าพฤติกรรมการโกหกของโคซังนั้นทำให้ตัวเองประสบความสำเร็จและสามารถยกระดับจากชนชั้นต่ำให้ขึ้นมาเป็นชนชั้นสูงได้ ในกรณีของทะเลาะจะก็เช่นเดียวกัน ทะเลาะจะมองว่าการเล่าเรื่องโกหกจะเป็นหนทางออกที่จะทำให้ตนประสบผลสำเร็จในการทำให้เจ้านายหลงเชื่อตามและไม่ลงโทษตน อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการโกหกของทะเลาะจะในเคียวเง็นเรื่องนี้ทำไปเพียงเพื่อหวังให้ตนเองพ้นผิดมิได้มุ่งหวังที่จะทำร้ายหรือต้องการชัยชนะเพื่อแย่งชิงอำนาจจากเจ้านายมาเป็นของตนแต่อย่างใด

ในกรณีของทะเลาะจะ การที่ช่วยเหลือและปล่อยตัวบออะกุไปนั้น สาเหตุหนึ่งมาจากความเป็นเพื่อน เนื่องจากทั้งสองถูกเลี้ยงดูให้เติบโตมาพร้อมกันตั้งแต่เด็กจึงทำให้เกิดความรักความผูกพันกัน เป็นความรักและความสงสารที่ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทะเลาะจะตัดสินใจกระทำลงไปเพียงเพื่อต้องการช่วยเพื่อนให้รอดพ้นจากการถูกฆ่า ตามแนวคิดของศาสนาซินโตที่ว่า “การกระทำที่เป็นปฏิบัติทรยศต่อเพื่อนนั้นถือเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง”³⁸ อีกทั้งพฤติกรรมของทะเลาะจะที่วางแผนให้บออะกุปลอมตัวเป็นวิญญาณและหลอกเจ้านายจนสำเร็จนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการพยายามที่จะเอาตัวรอดอย่างชาญฉลาดของทะเลาะจะ กล่าวคือ ไม่เพียงแต่ทะเลาะจะจะช่วยชีวิตของบออะกุแล้วตนเองยังรอดพ้นจากการถูกเจ้านายลงโทษอีกด้วย ถือเป็น การเอาตัวรอดและแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาดของทะเลาะจะ ทั้งนี้ผู้วิจัยสรุปสาเหตุของพฤติกรรมช่วยเหลือบออะกุของทะเลาะจะไว้ 3 ประการ คือ

1. สาเหตุจากความเก็บกดในจิตใจ แม้ทะเลาะจะเองจะรู้ถึงเจตนาของบออะกุเป็นอย่างดีแต่ก็ยังสนับสนุนการกระทำของบออะกุอยู่โดยการปล่อยตัวไป แสดงถึงเจตนาการแข็งข้อต่อเจ้านายซึ่งสั่งสมมาในตัวทะเลาะจะดังคำกล่าวที่ปรากฏในหนังสือโทะระอะกิบน
2. สาเหตุจากความผูกพัน ความเมตตาสงสารและต้องการช่วยเหลือเพื่อนที่ถูกเลี้ยงดูด้วยกันมาตั้งแต่เล็ก สอดคล้องกับแนวคิดของศาสนาซินโต ที่ว่า “การกระทำที่เป็นปฏิบัติทรยศต่อเพื่อนนั้นถือเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง”
3. การช่วยเหลือบออะกุนั้นเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการลึกๆ ภายในของทะเลาะจะที่ต้องการให้บออะกุซึ่งเป็นชนชั้นล่างเช่นเดียวกับตนสามารถรอดพ้นจากอำนาจของชนชั้นสูงได้ การที่สามารถหลอกหลวงเจ้านายและช่วยเพื่อนให้รอดพ้นจากการถูกฆ่าได้ด้วยอุบายต่างๆ ถือเป็นความสำเร็จของชนชั้นล่างที่สามารถต่อสู้และมีชัยชนะเหนือชนชั้นสูงอันเป็นปรากฏการณ์สังคมเกะโกะกุโจที่ชนชั้นล่างสามารถท้าทายอำนาจของชนชั้นสูงด้วยอุบายจนสำเร็จ

³⁸ เพ็ญศรี กาญจโนมัย. สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 12.

5.5 สรุป

กล่าวโดยสรุปได้ว่าลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของทะเล โรกะจะในเรื่อง “บุอะกุ” สะท้อนความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่โหดเพื่อเอาตัวรอด ความเมตตาสงสารและการช่วยเหลือเพื่อนพ้องที่ตกทุกข์ได้ยาก อีกทั้งความเก๋กอดอันเนื่องมาจากการถูกกดขี่และถูกบีบบังคับที่นำไปสู่การขัดคำสั่งของเจ้านายซึ่งสอดคล้องกับปรากฏการณ์กะ โกะกุโจ เรื่อง “บุอะกุ” ยังแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจิตใจของทะเล โรกะจะซึ่งเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการปะทะกันระหว่างหน้าที่กับหลักมโนธรรมในจิตใจคือความรักและความสงสารเพื่อน ลักษณะนิสัยดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความรักเพื่อนพ้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนที่ถูกเลี้ยงดูให้เติบโตมาด้วยกัน อยู่ในสถานภาพเดียวกัน จะมีสำนึกอย่างแรงกล้าของความเป็น “พวก” หรือความเป็น “กลุ่ม” ที่มีความคิด ทศนคติและอุดมการณ์ร่วมกันรวมอยู่ด้วย ฉะนั้น การช่วยเหลือเพื่อนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญเมื่อเพื่อนต้องเผชิญกับปัญหาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือและการไม่ทรยศต่อเพื่อนของศาสนาชิน โตที่แพร่ขยายและมีอิทธิพลในยุคสมัยกลาง

การที่ทะเล โรกะจะสามารถหลอกลวงเจ้านายและช่วยเพื่อนให้รอดพ้นจากการถูกฆ่าได้ด้วยอุบายต่างๆ ถือเป็นความสำเร็จของชนชั้นล่างที่สามารถต่อสู้และมีชัยชนะเหนือชนชั้นสูงอันเป็นปรากฏการณ์สังคมกะ โกะกุโจที่ชนชั้นล่างสามารถท้าทายอำนาจของชนชั้นสูงด้วยอุบายจนสำเร็จ นอกจากความเป็น “เพื่อน” แล้วยังมีมิติของความเป็น “พวก” เดียวกัน สถานภาพเหมือนกัน และถูกกระทำกดขี่เช่นเดียวกัน ทะเล โรกะจะอาจจะต้องการท้าทายและขัดขืนคำสั่งไม่เคารพเจ้านายเช่นเดียวกับบุอะกุแต่ไม่กล้าลงมือกระทำด้วยตนเอง การที่บุอะกุทำพฤติกรรมเช่นนั้นจึงเท่ากับทะเล โรกะจะ ได้ทำด้วยแม้จะไม่ได้ทำโดยตรงด้วยตนเอง แต่การช่วยเหลือก็คือการส่งเสริมและสนับสนุนการทำลายขัดขืนอำนาจของเจ้านายโดยอ้อมซึ่งถือเป็นความสำเร็จของชนชั้นล่างซึ่งรวมถึงทะเล โรกะจะด้วย เรื่อง “บุอะกุ” จึงเป็นเรื่องที่พบการสะท้อนปรากฏการณ์กะ โกะกุโจ โดยผ่านพฤติกรรมของบุอะกุและของทะเล โรกะจะ